

Jana LOSOVÁ – Vojtěch KESSLER – Veronika KRŠKOVÁ (eds.)

Babičky očima vnoučat

Praha, Historický ústav 2023, 307 s., foto přílohy, ISBN 978-80-7286-421-8.

Editory recenzované publikace jsou pedagožka, psychologka a socioložka Jana Losová, historik Vojtěch Kessler a historička Veronika Kršková. Jana Losová podnítila v polovině devadesátých let 20. století sbírkovou kampaň usilující o soustředění ego-dokumentů vyprávějících o osudech prostých lidí. Druhý z editorů, Vojtěch Kessler, se zabývá vojenskými dějinami, dějinami každodennosti a paměťovými studii. Kromě toho je také správcem Databáze dějin všedního dne. Třetí editorkou je Veronika Kršková specializující se na dějiny marginalizovaných společenských skupin na konci 19. a počátku 20. století, na otázky související s uplatněním žen v lokální politice a na vliv politických elit na lokální politiku. V rámci projektu se věnuje práci s ego-dokumenty a problematice dějin každodennosti.

Zahájením sběru ego-dokumentů odpověděla Jana Losová na nabídku nezištné spolupráce při shromažďování a zpracování ego-dokumentů k životu prostých lidí, danou Historickému ústavu AV ČR v roce 1990 Michaelem Mitterauerem, profesorem Ústavu hospodářských a sociálních dějin Vídeňské univerzity. Shromážděné vzpomínky a další písemné materiály přinášejí neoficiální pohled na dějiny minulých 150 let v českých zemích. Postupně z nich začal vznikat Archiv dějin všedního dne, který byl Vojtěchem Kesslerem přetransformován do Databáze dějin všedního dne.¹ Historický ústav i v současnosti spolupracuje s vídeňským univerzitním Centrem pro výzkum pamětí.

Z dosud řečeného by se mohlo zdát, že až do devadesátých let 20. století u nás žádná sbírka ego-dokumentů nevznikla. Opak je pravdou. Již krátce po druhé světové válce byla veřejnost vyzvána, aby do Národního technického muzea přinášela svá písemná svědectví o starých řemeslech. Zúčastnění autoři se však neomezovali jen na vzpomínání na dávné výrobní způsoby, ale zároveň s tím líčili své životní osudy a všímali si zlomových dějinných událostí. Díky těmto vzpomínkám vznikla tzv. Klepova sbírka, do níž se mimo jiné dostaly též vzpomínky na Miloše Havla. Spisovatel Adolf Branald² byl jedním z těch, který z ní nejvíce vytěžil. S texty ulo-

1 Viz <https://www.hiu.cas.cz/databaze-dejin-vsedniho-dne>.

2 Adolf Branald, *Hrdinové všedních dnů. Jejich příběhy, vzpomínky a vyprávění*, I. a II. díl, Praha 1953 a 1954.

ženými ve sbírce později pracovala i historička dějin všedního dne Pavla Vošahlíková.³

Na tyto počiny navazuje ediční řada Dějiny všedního dne, jejímž třetím svazkem je recenzovaná publikace *Babičky očima vnoučat*. Do ní bylo vybráno 27 nejzajímavějších vyprávění o babičkách⁴ prožívajících svůj zralý věk od druhé poloviny 19. století do poloviny století následujícího.

Všechny publikované příběhy začínají prvním setkáním vnoučete s babičkou a končí jejím úmrtím. Někteří autoři se vraceli i do let dřívějších, aby mohli vysvětlit určité souvislosti z babiččina života. Vzpomínky tak svým způsobem připomínají biografie, které čtenáře přivádějí do genderově vymezeného prostoru domácnosti, výchovy vlastních dětí a vnoučat, rodiny. Ve všech příspěvcích byly zachyceny dovednosti a zkušenosti babiček, které získaly v průběhu svých životů. Připomenuty byly také jejich charakterové vlastnosti, vzhled, způsob oblékání, přístup k vlastním dětem a k vnoučatům, vztahy v užší a širší rodině. Dle názoru autorek i autorů je zřejmé, že nejdůležitějším místem byla babiččina kuchyně a její kuchařský um mnohdy předávaný vnučkám. Babička Marianny Fragnerové, Babetta Bůvová, přikládala kuchařskému umění a hospodárnosti velký význam: „Až ženské přestanou umět vařit, říkávala, bude po kultuře. Kultura začala u krbu. Všichni velicí lidé rádi jedli a měli doma ženy, které uměly vařit. Co muž dokáže perem nebo mečem, žena dokáže vařečkou.“⁵

Další z důležitých vlastností všech babiček byla šetrnost, jež byla pozitivně hodnocena nejen u nižších sociálních vrstev, ale též v majetné buržoazní rodině. Autorky a autoři připomněli i další domácí práce – šití a opravy oděvů, přešívání, praní,⁶ úklid, sběr bylin, lesních plodů a šišek na topení etc. V některých příspěvcích se za důležité považovala četba a sebevzdělávání žen, které nahrazovaly nedostatečnost vzdělávacího systému v habsburské monarchii. Autorky a autoři si všímali též pravidelného docházení do kostela, účasti na procesích a církevních svátcích, každodenních projevů zbožnosti a hloubky víry jednotlivých babiček, chvílí všedních i svátečních. Rozsahem nevelké texty popisují jen krátké časové období a úzce vymezený prostor. Avšak ani takto definované pole vzpomínání nezaručilo objek-

3 Například: Pavla VOŠAHLÍKOVÁ, *Jak se žilo za časů Františka Josefa I.*, Praha 1996. TÁŽ, *Průvodce všedním životem v moderní době*, Úvaly 2014. TÁŽ, *Rákoska v dílně lidskosti. Česká škola v 19. století očima účastníků*, Praha 2016.

4 Dvacet šest autorů vypráví o dvaceti sedmi babičkách.

5 Jana LOSOVÁ – Vojtěch KESSLER – Veronika KRŠKOVÁ (eds.), *Babičky očima vnoučat*, Praha 2023, s. 37–38.

6 V textech se objevovaly výrazy „den prádla“ nebo „velké prádlo“.

tivní popis života a fungování babiček v minulé době. Neboť ty, které byly představeny v textech, neodpovídají skutečnosti, ale tomu, jak je viděla jejich vnoučata, která v době psaní vzpomínek byla již sama seniory.⁷

Navzdory subjektivitě mají texty vybrané do kritické edice značnou výpovědní a informační hodnotu. Přibližují podmínky každodenního života příslušníků nižší, nižší střední a střední třídy na venkově⁸ a ve městě; pouze v jednom případě lze mluvit o lokální elitě.⁹ Proto také se ve většině příspěvků setkáváme s častými nebo dlouho trvajících finančními problémy, které prohluboval i velký počet dětí a vnoučat.

Kromě výše uvedených zajímavých informací vypovídá kniha o prodlužování věku mužů i žen, o snižování úmrtnosti dětí, ale také o poklesu porodnosti. Vedle toho v průmyslových zemích, tzn. i v habsburské monarchii a posléze v Československé republice, docházelo ke značným změnám v postavení žen ve společnosti, k rozšiřujícím se možnostem absolvovat kvalitnější vzdělání, díky němuž mohly ženy pracovat v konkrétních oborech lidské činnosti či participovat na veřejných záležitostech. Modernizující se společnost vstupovala do života žen, utvářela jejich vztahy k vlastním dětem a k matkám. Pronikala z měst na venkov, kde ovlivňovala konzervativní prostředí přidržující se stále tradičních vazeb. Proto byly ve vzpomínkách vnoučat zvláště venkovské babičky představeny jako ty, které zosobňovaly tradiční vzorce ženského chování a ženských rolí a které byly formovány rodinným prostředím, rodinnými vazbami, tradicemi a v neposlední řadě zděděným hodnotovým žebříčkem.

Závěrem připojuji několik poznámek k edičnímu zpracování. Již při prolistování publikace bylo patrné, že je pečlivě zpracována. Do třetího svazku kritické edice byly vybrány texty jedenadvaceti autorek a pěti autorů. Z nich je zřejmé, že si autoři – vnoučky i vnuci – všimli velmi podobných vlastností, charakterových rysů, aktivit, dovedností nebo znalostí svých babiček. Editoři do souboru řadili vzpomínkové texty dle data jejich vzniku. Nejstarší byl napsán v roce 1944 Annou Polákovou-Mejsnarovou a nejmladší Věrou Pechovou v roce 2021. Časové vymezení období, na něž vnoučata vzpomínala, bylo dáno dobou, kdy na svět přišla nejdříve narozená babička¹⁰ a úmrtím

7 Samotné texty vznikaly v rozmezí let 1944–2021.

8 Ve většině vzpomínkových textů byl popisován život na venkově, včetně institutu výměnku typického pro toto prostředí.

9 Jedná se o Babettu Bůvovou ve vzpomínkách Marianny Fragnerové.

10 Dle zjištění editorů ve sbírce matrik Východočeského kraje se Barbora Poláková, roz. Hoření, narodila v roce 1820. Autorka vzpomínky Anna Poláková-Mejsnarová uvedla, že se babička Bar-

nejpozději narozené babičky.¹¹ Vzpomínky tak zachycují období delší než jedno století; od první poloviny 19. do druhé poloviny 20. století. Časový rozsah též určil témata, na něž autoři vzpomínali: pečení chleba, sběr lesních plodů, události v daném místě včetně dějů válečných, nacionálních bojů, hospodářské krize etc. Dalším zajímavým údajem je délka života babiček, o nichž se vyprávělo. Průměrný věk 81 let je vzhledem k popisované době neobvykle vysoký.¹²

V textech přibližujících starší období se setkáváme spíše se ženami, které nemohly nebo nechtěly rozhodnout o své budoucnosti – život přijímaly pasivně.¹³ Na rozdíl od nich mohla značná část žen žijících ve 20. století o svém životě rozhodnout sama; mohly aktivně přistupovat k výběru vzdělání a volbě budoucí profese, partnera i životního stylu.

Všechny vzpomínkové texty jsou doplněny mnoha poznámkami, které odkazují na příslušnou literaturu, vysvětlují lokální a celostátní události v historických souvislostech. Pokud to bylo možné, editoři doplňovali či zpřesňovali sdělení autorů o dalších rodinných příslušnících.¹⁴ Lokalizovali obce, městečka, různé hory a kopce a významné stavby. Dále vysvětlovali dnes nepoužívané nebo zřídka používané pojmy, které mohou být současnému čtenáři neznámé.¹⁵ Informovali o jednotlivých součástech oblečení žen a o typech účesů. Životní data všech vzpomínaných babiček editoři ověřovali v matrikách. V několika textech nebyla životní data akterek uvedena vůbec. Pokud to bylo možné, byla doplněna z matrik. V několika případech však ani matriky nepomohly.

Ve vzpomínkovém textu Marianny Fragnerové je připomenuto přátelství rodičů její babičky Babettky s rodinou Františka Ladislava Riegra. Babettčin otec, velkostatkář, byl totiž poslancem v kurii velkostatku Českého zemského sněmu a Panské sněmovny Říšské rady. Odtud se znal s Riegreem i s Františkem Palackým. Z důvodů vycházejících z charakteru textů a osob zde uvedených je zřejmé, že neexistují podklady pro vytvoření osobního rejstříku. Proto v případě významných osobností editoři do poznámek zařadili jejich biogramy. Pro třetí svazek byl vytvo-

bora Poláková narodila v roce 1842. V edici je nejdříve narozenou babičkou, neboť v závěru textu je uvedeno, že se dožila 73 let. Z toho vyplývá, že se narodila v roce 1820.

11 Nejpozději narozená babička Amalie Bidlová zemřela v roce 1988; autorka textu Ivana Koprnická.

12 V dobovém kontextu byl průměrný věk dožití o více než 20 let nižší.

13 V případě domluvených sňatků, výběru vzdělání etc. o nich rozhodoval většinou otec, a pokud již nežil, tak to byl poručník.

14 Příkladem může být poznámka č. 37, s. 86 v příspěvku Marianny Fragnerové.

15 Například: kyrysník, daguerrotypie, batist, psotník etc.

řen rejstřík místní, přehledná tabulka obsahující jména autorek a autorů, jména a životní data babiček včetně roku narození autorky/autora. Součástí publikace je též obsáhlý seznam pramenů, použité literatury a elektronických zdrojů. Jednotlivé texty doprovází řada dobových fotografií, které editorům poskytli jejich autoři, a kresby Ireny Schwarzové uložené stejně jako fotografie v Databázi dějin všedního dne.

Publikování vzpomínkových textů lidí žijících v 19. a 20. století je velice záslužnou činností, neboť autenticky připomínají všední život „malých“ lidí na venkově a ve městě, tedy to, co v tzv. velkých dějinách nenajdeme a co nápadně i nenápadně formovalo následující generace. Z kritické edice je zřejmá nezastupitelnost vyprávění pro historickou práci.

Jana Malínská

Creative Commons

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons - Uved'te původ - Neužívejte komerčně - Nezpracovávejte 4.0 Mezinárodní. Licenční podmínky jsou dostupné zde: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode.cs>.

